

Роль жіночої ініціативи у вирішенні проблеми безробіття в Чернігові у 1920-х рр.

У сучасному світі жінки, так само як і протягом багатьох століть, змушені повсякчас приймати виклики життя, вирішуючи складні і важливі проблеми: особисті і суспільні, сімейні і державні. Раніше їхня роль офіційно зводилася лише до збереження родинного вогнища, виховання дітей, забезпечення чоловіку оптимальних умов для активної діяльності в економічній, політичній, мистецькій сферах життя. Участь жіноцтва у кризові, переломні, важкі для батьківщини часи, така необхідна, подекуди складна, виснажлива і небезпечна, довго залишалась без належної уваги суспільства і держави, так би мовити у тіні.

Жінки Чернігова завжди були творцями історичної долі рідного міста. Їх ініціатива рятувала за часів кривавих війн, нищівного голоду, карколомних реформ. Потерпаючи від усіх цих випробувань, жительки Чернігова навчилися виживати, захищати своїх близьких, демонстрували здатність співчувати і допомагати, креативно мислити, знаходити вихід з безвихідних, на перший погляд, ситуацій.

Гендерне дослідження історії Чернігова дає підстави стверджувати, що жіночий фактор був завжди значущим, а іноді і вирішальним у різні періоди і за різних обставин. Прикладом можуть слугувати 20-ті рр. ХХ ст., коли перемога більшовиків на українських теренах і створення ними нової радянської держави поставили перед тогочасною чернігівкою завдання чергового виживання. Після виснажливих років Першої світової війни і української революції 1917-21 рр. у місті гостро відчувалась нестача житла і продовольства, панували руїна і масове безробіття. Хоча нова Конституція гарантувала громадянам і громадянкам право на труд, заробити на шматок хліба було нелегко. Багато підприємств було зруйновано, деякі розорились і закрилися.

На той час жінки у своїй професійній діяльності не були законодавчо обмежені, оскільки нова державна ідеологія пропагувала оновлені гендерні ролі. Жінки могли влаштовуватись на роботу на заводи та фабрики, у заклади освіти і культури, у державні установи, пропонувати свої кандидатури для партійної роботи. Проте продовжували заважати споконвічні стереотипи гендерної поведінки, які іноді зачиняли жінок у колі родинних турбот.

Після завершення у місті збройного протистояння чи не найбільшою цінністю стає робота – джерело засобів до існування. Нова економічна

політика, запроваджена радянським урядом для порятунку економіки і досягнення політичної стабільності, відкрила нові можливості для підприємництва і ділової активності. Шалений попит на продукти харчування, одяг, меблі, медичні та інші послуги, розваги створив сприятливі умови для створення приватних підприємств. Проте власний бізнес потребував не тільки досвіду, відповідної професійної освіти і ділових якостей, але і наявності хоча б невеликих статків, а населення Чернігова, навіть заможне раніше, було фінансово знесиленим і знекровленим.

У місті швидко формувалася справжня армія безробітних. Це доводить державна статистика. Зокрема, на початок 1923 р. з 32 625 чол. населення Чернігова тільки 1125 працювали на 19 діючих підприємствах [15]. Певна частина отримувала жалування в радянських установах і структурах малого бізнесу, проте офіційна цифра людей, що потребували соціальної допомоги з боку держави, на весну того ж року становила 3000 чол. Прості розрахунки дають нам більше 9 % безробітних. Слід зазначити, що ця цифра складалася з даних Біржі праці і не повністю віддзеркалювала реальну ситуацію в місті. Але для нас важливо, що 42 % від зареєстрованих безробітних складала жінки. Ймовірно, менший відсоток жінок пояснюється, по-перше, тим фактом, що чоловіки частіше зверталися за допомогою держави у разі втрати місця роботи, оскільки так була прописана їхня гендерна роль – здобувати засоби до існування, а коли вони самотужки не могли впоратися з проблемою, то зверталися на Біржу. По-друге, жінки частіше погоджувалися на роботу за малу платню, на непопулярні види робіт, коротше кажучи, «на всяку роботу за всяку копійку». Зазначимо, що знайти роботу в місті жінці було все ж таки легше, ніж в цілому по районах Чернігівського округу. Так, з 7218 безробітних Чернігівщини жінки складала 50 % [2].

Держава давала жінкам можливість звільнитися від податків, отримувати невеличку грошову допомогу. Дуже допомагали вижити безкоштовні обіди, які пропонувала їдальня Біржі. Для її відвідування необхідно було отримати відповідний ордер. В одному з квітневих номерів «Красного Знамені» замальовується наступна картина: «Стіл страхпункту обліплений одержувачами допомоги. Здійснюється видача ордерів на безкоштовні обіди. Два співробітники швидко заповнюють обідні ордери на 3 дні поспіль. Так і мигтять у повітрі ордери, які передають з рук в руки. У страхпункті панує жвавий настрій» [1].

Їдальня була, за свідченнями очевидців, дуже скромно облаштованою, проте чистенькою та затишною: «Вивіски немає, та її і не треба: вздовж стін – нехитрі, але чисті столи та лави. Просторо і світло. Навколо столів розташувалася найрізноманітніша публіка: від скромних, проте кокетливих

капелюшків до добряче потертих картузів. Трапляються і діти. Тут – метушня: дзвенять тарілки, розливають обід, ріжуть хліб. Зазвичай подають по 80 обідів на день, проте іноді можуть подати до 150. Штат службовців складається з 5 чоловік» [16].

Також надавалися пільги при оплаті комунальних послуг, лікуванні у робітничій поліклініці. Місто забезпечувало додатково водою (по декілька відер на будинок) та електричними лампочками (по декілька штук) [4], талонами на придбання у спеціальних магазинах взуття, одягу, дитячих товарів. Держава намагалася організувати жіноче дозвілля, пропонуючи безкоштовні квитки на масові культурні заходи (танці, гуляння у парку, театральні вистави, заходи у робітничих клубах) [10], записуючи жінок до міжсоюзного клубу, гуртків української мови, політграмоти, драматичного, читалень міста [11, арк. 19 зв.]. Для поліпшення продовольчої кризи безробітних наділяли землею у межах міста під городи, пропонуючи безкоштовно насіння та деякий сільськогосподарський реманент у тимчасове користування (коней, борони, плуги).

Проте жінка прагнула від держави не стільки допомоги у виживанні, скільки можливості заробити чесною працею на гідне життя. Зареєструвавшись, жінка чекала на пропозиції Біржі праці, де шукали можливі вакансії і видавали ордери на роботу. Але вакансій було обмаль, часто спрацьовували хабарі, кумівство, блат, і омріяну роботу отримував хтось інший в обхід Біржі.

Після створення Чернігівського губернського комітету по боротьбі з безробіттям губернського відділу праці при губернському комітеті КП(б)У (далі – Губкомборбез) були організовані щорічні громадські роботи по благоустрою міста і околиць (по боротьбі з гусінню та шкідниками лісів, по посадці молодняка (500 осіб), по плануванню вулиць, будівництву та обсіпці мостів, розбиранню непридатних будівель, лавок (60-80 ч. щодня)) [3]. Жінки залучалися до форм праці, які вони могли подужати фізично. Роботи почалися з 15 квітня 1923 р. із настанням сприятливих погодних умов. За кваліфіковану роботу платили мало, але стабільно [14].

Ще одна можливість здобути роботу полягала у створенні при Страхпункті мережі трудових артілей безробітних. Схема була доволі проста і приваблива. Робітники певної професії, які втратили робоче місце, зверталися до Губкомборбезу з заявою, де містилася пропозиція створити артіль і прохання допомогти фінансами, приміщенням, обладнанням, торгівельним пунктом в залежності від специфіки, потреб і вже наявних засобів виробництва. До неї додавалися детальні розрахунки витрат і можливого прибутку з описом підприємства (який товар виробляє, які

послуги надає, яка перевага над подібними вже існуючими приватними підприємствами). Далі Губкомборбез затверджував кошторис, давав кредит терміном від двох місяців до року, допомагав орендувати приміщення і давав в оренду реманент чи обладнання, що були у розпорядженні Губернського відділу комунального господарства після передачі з закритих або націоналізованих підприємств.

Прожитковий мінімум члена артілі коливався від 150 до 400 крб., причому зарплатня кваліфікованого працівника вдвічі перевищувала оклад некваліфікованого [4]. За даними Ратау в той період на ринку Чернігова вартість 1 кг картоплі складала 18-24 коп., яловичини – 3-4 крб., сала – 8-10 крб., оселедців – 5-6 крб., цукру – 14-15 крб. [13].

Так, з грудня 1922 по 1923 р. були створені і працювали упродовж 20-х рр. артілі, які склалися переважно з жінок. Це кошикова, панчохово-трикотажна майстерні, їдальня і пральня Страхпункту, їдальня-чайна [8]. Також налагодили роботу артілі зі змішаним гендерним складом працівників – кондитерська та швейна фабрики, перукарня.

Часто жінки проявляли ініціативу, пропонуючи свої послуги і наполягаючи на своїй профпридатності. Наприклад до панчохово-трикотажної майстерні дівчата просилися зі своїми панчоховими машинками та досвідом роботи на подібних підприємствах у минулому [5, арк. 27]. Часто вони пропонували ідеї по зменшенню собівартості готового продукту та послуг, у пошуках дешевої сировини їздили у відрядження по українських, білоруських та російських містах. Конкуруючи з приватниками, артілі використовували хитрощі своїх працівниць щодо розширення асортименту, поліпшення якості та реклами товарів і послуг. Жінки, що працювали у артілях Губкомборбезу, своєю працею допомагали жителям Чернігова налагодити нормальне життя. Так, трудівниці артілей безробітних пропонували якісний манікюр за 50 коп. [6, арк. 4], зшиті на замовлення штани від 4 до 10 крб., толстовки від 7 до 25 крб., пальто та костюми від 20 до 80 крб. [9, арк. 167]. У чайній Губкомборбезу можна було у затишній обстановці попиту чаю за 3 коп. та отримати смачний обід з 2 блюд від 23 до 35 коп. [7, арк.10]. У пральні ретельно і дешево прали, відбілювали, фарбували і прасували білизну для громадян та установ. Самі жінки ініціювали відкриття гуртожитку для безробітних жінок.

Отже, чернігівки у 1920-х рр. боролися за роботу, за шматок хліба, демонструючи наполегливість, винахідливість та сміливість. Однак, слід зазначити, що відсоток енергійних жінок був на той час не дуже високим, і перед ними стояли важливі завдання щодо руйнування застарілих гендерних стереотипів.

Джерела та література:

1. Безработный. Среди безработных // Красное знамя. – 1923. – 7 апреля. – С. 3.
2. Борьба с безработицей // Красное знамя. – 1923. – 13 мая. – С. 3.
3. Борьба с безработицей // Красное знамя. – 1923. – 24 апреля. – С. 5.
4. Грановский М. Безработица на Черниговщине // Красное знамя. – 1923. – 20 марта. – С. 2.
5. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф.Р – 876, оп. 1, спр. 13, 25 арк.
6. ДАЧО, ф.Р – 876, оп. 1, спр. 18, 51 арк.
7. ДАЧО, ф.Р – 876, оп. 1, спр. 19, 37 арк.
8. ДАЧО, ф.Р – 876, оп. 1, спр. 26, 18 арк.
9. ДАЧО, ф.Р – 876, оп. 1, спр. 3, 180 арк.
10. ДАЧО, ф.Р – 876, оп. 1, спр. 6, 41 арк.
11. ДАЧО, ф.Р-876, оп.1, спр. 70,
12. Ель. Среди безработных // Красное знамя. – 1923. – 16 марта. – С. 5.
13. На рынке // Красное знамя. – 1923. – 3 апреля. – С. 3
14. Организация летних работ // Красное знамя. – 1923. – 1 марта. – С. 3.
15. Районирование Черниговщины // Красное знамя. – 1923. – 7 февраля. – С. 3.
16. Столовая и прачечная Биржи труда // Красное знамя. – 1923. – 17 марта. – С. 3

Інформація про автора: к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії НУЧК
імені Т.Г. Шевченка,
М. т.: 0979125963
e-mail: pavlenko_lud@ukr.net